

Afekt w dyskursie teoretycznoliterackim

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2022.016>

Współczesny dyskurs teoretycznoliteracki można by podsumować zdaniem Janusza Sławińskiego, który pisał:

Dyscyplina humanistyczna przypomina w każdym momencie bardziej zbiór rywalizujących dialektów niż wspólnie użytkowany język. Jej stanem najbardziej naturalnym jest wielogłos prawd teoretycznych (Sławiński 2006: 111).

Ów wielogłos jest zarówno konsekwencją zaanektowania i przyswojenia przez dyskurs teoretycznoliteracki wielu pojęć z dyscyplin pokrewnych (etyki, filozofii, religioznawstwa, historii, psychologii, antropologii), jak i całkowicie odmiennych (fizyki, materiałoznawstwa, statystyki). Efekty tego abordażu mogą wydawać się zaskakujące. Z jednej strony towarzyszy mu rozmycie granic teorii i rezygnacja z naukowych i fundamentalistycznych skłonności, z drugiej zaś inicjuje on nowe sposoby lektury. Następne zwroty uruchomiły cały szereg metafor wywiedzionych z różnych obszarów badawczych, które uczyniły dyskurs teoretycznoliteracki wielobarwnym, ale i retorycznym właśnie. Jednym z nich z pewnością był zwrot afektywny.

Zwrócono w nim uwagę na osobiste doświadczenie i zaangażowanie emocjonalne, będące naturalną reakcją człowieka ze względu na jego udział w działaniach kulturowych (Lutz 2012: 27–56). W konsekwencji zaczęto przyglądać się i badać emocje towarzyszące odbiorowi tekstów, który prowadzi do zmiany, czy to sposobu życia w świecie naturalnym, czy samej świadomości (Klawter et al. 2015: 12). Obok procesu poznawczego, jak dowodzą badania psychologów, to właśnie proces emocjonalny odgrywa centralną rolę w akcie lektury. To on także decyduje o postawie badacza, który do tekstu sięga, wybierając jedną z wielu istniejących strategii lektury. Ten wybór to zazwyczaj swoiste wyznanie wiary w teorię.

Afekt w sytuacji ponowoczesnej stał się uczuciem pożądanym (Burzyńska 2015: 15) i ponownie odkrytym w doświadczeniu odbiorczym, gdyż uświadomił istniejące sprzężenie zwrotne między tekstem kultury a odbiorcą. Stało się to możliwe dzięki odkryciu roli ciała w procesie kreacji (Dziadek 2007: 69–82; Łebkowska 2011: 11–27), a następnie powiązaniu emocji z reakcjami zmysłowymi i ekstatycznymi. Można jednak odnieść wrażenie, że afekt tylko pozornie zmienia nasz sposób czytania. Robi to na powierzchni słów, nie próbując wnikać do wnętrza. Wydaje się, że podobnie jak wcześniejsze zwroty, także ten

afektywny podlega wyłącznie teoretycznym werbalizacjom, które niczego nie odkrywają, nie posuwają nauki do przodu, a jedynie zastępują jedne narracje innymi.

Zaproponowana w tym numerze tematyka kieruje uwagę na konieczność potraktowania afektu w nieco bardziej podmiotowy (a może raczej przedmiotowy) sposób, który sięgałby do wiedzy fizjologicznej, neurologicznej, medycznej albo przynajmniej do psychologii, behawioryzmu czy kognitywistyki. Czy o ciele i emocjach literaturoznawca może rozmyślać samodzielnie bez odwoływania się do wiedzy i doświadczenia biologa, medyka czy psychiatry? Czy nie kryje się za tym zwyczajne uwięzienie w metaforze, nadmierne do niej zaufanie? Czy przekroczenie ograniczeń tekstualizmu i konstruktywizmu nie wymagałoby przekroczenia języka?

A równocześnie pamiętamy, że starożytna retoryka – podobnie jak współczesna reklama i propaganda – przyznawała ważną rolę afektom (zarówno mówcy, jak i słuchaczom). Tym większą uwagę poświęciliśmy refleksji nad zagadnieniem teorii jako wyzwania afektywnego oraz towarzyszącym jej metaforom afektywnym, które prowadzą do odkrywania nowego języka.

Adam Regiewicz

Bibliografia

- Burzyńska, Anna 2015. „Afekt – podejrzany i pożądany”. W: Ryszard Nycz [&] Anna Łebkowska [&] Agnieszka Dauksza (red.). *Kultura afektu – afekty w kulturze. Humanistyka po zwrocie afektywnym*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich.
- Dziadek, Adam 2007. „Soma i Sema – zarys krytyki somatycznej”. W: Włodzimierz Bolecki [&] Ewa Nawrocka (red.). *Literackie reprezentacje doświadczenia*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich.
- Klawiter, Andrzej [&] Dawid Wiener 2015. „Emocje w odbiorze dzieła sztuki. Ujęcie fenomenologiczne w parafrazie kognitywistycznej”. *Poznańskie Studia z Filozofii Nauki* 24,1: 11–50.
- Lutz, Catherine A. 2012. „Emocje, rozum i wyobcowanie. Emocje jako kategoria kulturowa”. Tłum. Justyna Straczuk. W: Małgorzata Rajtar [&] Justyna Straczuk (red.). *Emocje w kulturze*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego [&] Narodowe Centrum Kultury.
- Łebkowska, Anna 2011. „Jak ucieleśnić ciało: o jednym z dylematów somatopoetyki”. *Teksty Drugie* 4: 11–27.
- Sławiński, Janusz 2006. „Wszystko od początku”. W: Janusz Sławiński. *Miejsca interpretacji*. Gdańsk: słowo/obraz terytoria.